

Toplumsal Yeniden Üretim Kuramı ve Kız Çocuklarının Ev İçi Bakım Emeği

Başak Akkan, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID: 0000-0002-5680-3553

E-Posta: basak.akkан@bilgi.edu.tr

Özet

Kız çocukların ev içi bakım emeğinin, toplumsal yeniden üretim kuramı içerisinde fazla yer bulmadığı söylenebilir. Bunun bir sebebi feminist literatürde ‘yaş’ kategorisinin çocukluk dönemini kapsayacak şekilde sorunsallaştırılmamış olmasıdır. Diğer sebebi ise konunun çocukluk çalışmaları ile sınırlı kalmasıdır. Son yıllarda kız çocukların bakım emeğinin toplumsal yeniden üretim kuramı içerisindeki yerine odaklanan tartışmalar önem kazanmaya başlamıştır. Çocukların bakım veren konumunda olmalarının yarattığı toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve bu bağlamda kız çocukların ve ev içi emek ilişkisini ortaya koyma yönünde çalışmalar toplumsal yeniden üretimin karmaşık yapısını gösterir niteliktedir. Toplumsal cinsiyet, sınıf, yaş (çocukluk) gibi kategorilerin kesimselliliği, kız çocukların bakım emeğinin boyutlarını belirlemekte ve yaşam fırsatlarını şekillendirmektedir. Kesimsellik yaklaşımı çerçevesinde toplumsal yeniden üretim kuramının kız çocukların da kapsayacak şekilde ele alınması, bakım emeğinin, özellikle düşük sosyoekonomik gruplara mensup ailelerden gelen kız çocukların topluma eşit katılımları üzerindeki belirleyici etkisini tartışmaya açabilir. Bu bağlamda makale, toplumsal yeniden üretim kuramına ‘yaş’ kategorisini getirmekte ve ev içi bakım emeğinin yarattığı kesimsel eşitsizlikleri toplumsal cinsiyet ve sınıf kategorileri ile birlikte ‘çocukluk’ kategorisini de dikkate alarak tartışmaktadır. Feminist yazında kesimsel eşitsizliklerin daha az kavramsallaştırılmış bir kategorisi olarak ‘yaşı’ toplumsal cinsiyetle iç içe geçmiş bir sosyal kategori olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de kız çocukların ev içi bakım emeğine odaklanan makale, Rai ve vd.’nin (2014) önerdiği “toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenme” kavramsal çerçevesi içerisinde, İstanbul’da kardeş bakımlarını üstlenmiş kız çocukların ile yapılan niteliksel bir çalışmaya dayanarak, ev içi bakım emeğinin kız çocukların için yarattığı kırılganlıkları ve eşitsizlikleri tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Yeniden Üretim, Kardeş Bakımı, Kız Çocukları, Kesimsel Eşitsizlikler, Ev İçi Bakım Emeği

Social Reproduction Theory and Unpaid Care Labour of Girls

Abstract

The social reproduction theory has overlooked the unpaid care labour of girls within the family. One reason is the non-problematization of ‘age’ (childhood) as a social category in feminist literature. The studies on children’s unpaid care labour have been limited by the childhood literature. Recently, studies focusing on the exploration of children’s care labour within the social reproduction theory have gained importance. Revealing the experiences of unpaid care labour of girls and the gender inequalities concerning their care labour, the studies demonstrate the complex structure of social reproduction. The intersectionality of gender, class and age(childhood) defines the boundaries of girls’ care labour and shapes their life chances. Tackling social reproduction theory with the inclusion of girls’ care labour within a framework of intersectionality could open a discussion on the role of unpaid care concerning the equal participation of girls in society, particularly those from low socio-economic groups. In this context, the article introduces the category of ‘age’ to the social reproduction theory. By doing so, it discusses the intersectional inequalities of not just gender and class but also age concerning unpaid care labour. Accordingly, age as a less-conceptualised category of intersectional inequalities in feminist literature is being explored. Dealing with girls’ unpaid care labour in Turkey, the article draws on the notion of “depletion through social reproduction” suggested by Rai et al. (2014) and by exploring the qualitative work carried out with children who provide care to their siblings in Istanbul; the article discusses the vulnerabilities and inequalities that the unpaid care labour generates for girls.

Keywords: Social Reproduction, Sibling Care, Girls as Young Carers, Intersectional Inequalities, Unpaid Care Labour

Giriş

Çocuklar, ağırlıklı olarak kız çocukları, aile bireylerinin bakımında önemli roller üstlenirler. Kız çocukların ev içi bakım emeği, çocukluk yaşamlarını belirler ve toplumsal cinsiyetleştirilmiş bir çocukluk inşa eder (O’Dell vd., 2010). Kız çocukların ev içi bakım emeğinin toplumsal yeniden üretim kuramı içerisinde yer bulması gereklidir; ancak, çocukluk çağındaki ev içi bakım emeği feminist literatürde yeteri kadar dikkate alınmamıştır (Camilletti vd., 2018; Miller, 2005). Toplumsal yeniden üretim kuramı, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve diğer eşitsizlik

üreten sosyal kategorilere yerlesik ev içi bakım emeğini tarihsel olarak ortaya koymuş; ancak bir sosyal kategori olarak ‘yaş’ ve dolayısıyla kız çocukların toplumsal yeniden üretimi kuramsallaşmamıştır. Çocukların ev içi bakım sorumluluklarını dikkate alan çalışmaların çocukluk yazını ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Ekseriyetle Büyük Britanya’yı odağına alan, ‘bakım veren çocuklar’ (young carers) olarak tanımlanan ve engelli aile bireylerine bakan çocukların sosyal refah sistemi içerisindeki durumlarını ele alan çalışmalar söz konusudur. Bu çalışmaların toplumsal cinsiyet boyutunu göz ardı ettiğine dair eleştiriler de gelmiştir (Boyle vd., 2021).

Son yıllarda kız çocukların ev içi bakım emeğinin toplumsal yeniden üretim kuramı içerisindeki yerine odaklanan çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır (Camiletti vd., 2018). Çocukların bakım veren konumunda olmalarının yarattığı toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve bu bağlamda kız çocukların ve ev içi emek ilişkisini ortaya koyma yönünde çalışmalar toplumsal yeniden üretimin sadece kadınların değil, çocukların da yaşam fırsatlarını belirleyen karmaşık yapısını gösterir niteliktir (Boyle vd., 2021; Akkan, 2019a). Bu bağlamda, kız çocukların ev içi bakım emeğinin yarattığı kirilganlıkları ortaya koyabilmek için toplumsal cinsiyet, sınıf, yaş (çocukluk) gibi kategorilerin yarattığı kesişimsel eşitsizlikleri anlamak önemli bir çıkış noktasıdır. Toplumsal cinsiyet ve sınıf gibi kategoriler, yaş (çocukluk) kategorisi ile kesişerek kız çocukların toplumsal yeniden üretim içindeki yerlerini belirlemekte ve yaşam fırsatlarını şekillendirmektedir (Alexander, 2021a; Akkan, 2019a). Feminist yazın ve çocukluk yazının son yillardaki diyalogu çocukların, özellikle kız çocukların ev içi bakım emeklerinin boyutlarını anlama yönünde açılımlar sağlayacaktır (Camilletti, vd., 2018).

Bu çerçevede makale çocukluk yazısında bakım veren çocuklara eğilen çalışmalar ve feminist yazın arasında bir diyalog kurarak, kız çocukların ev içi bakım emeğini toplumsal yeniden üretim kuramı içerisinde tartışmaya açmaktadır. Makalede özellikle toplumsal cinsiyet ve yaş kategorilerinin bir araya gelerek, kız çocukların için toplumsal cinsiyetleştirilmiş bir çocukluk deneyimi yaratması, toplumsal yeniden üretim kuramı içerisinde ele alınmaktadır. Ev içi bakım emeğinin yarattığı katmanlı eşitsizlikler toplumsal cinsiyet ve sınıf kategorileri ile kesişen ‘çocukluk’ kategorisi de dikkate alarak, tartışılmaktadır. Ev içi bakım emeğini odağına alan feminist yazında kesişimsel eşitsizliklerin daha az kavramsallaştırılmış bir kategorisi olarak ‘yaş’ toplumsal cinsiyetle iç içe geçmiş bir sosyal kategori olarak analiz edilmektedir. Makalede ilk olarak feminist literatürün toplumsal yeniden üretim ve bakım kavramlarını nasıl ele aldığı tartışılacak ve bakım veren çocuk nitelemesi üzerinde durulacak; ikinci

olarak Türkiye'nin bakım rejimi bağlamında kız çocuklarının ev içi emeğinin yarattığı kesişimsel eşitsizlikler, yaş kategorisi de dikkate alınarak ele alınacaktır. Bu bölümde, Rai ve vd.'nin (2014) ortaya attığı toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenme (depletion through social reproduction) kavramsal çerçevesi kullanılarak, İstanbul'da kardeş bakımlarını üstlenmiş kız çocukları ile yapılan niteliksel araştırma ele alınacak ve ev içi bakım emeğinin yarattığı kırılganlıklar tartışılacaktır. Niteliksel araştırma İstanbul'da iki ayrı semtte ortaokul 7. ve 8. sınıfı okuyan ve kardeşlerinin bakımını üstelenmiş kız çocukların katılımı ile yapılmıştır. Saha çalışmasında 20 kız çocuğu ile görüşülmüştür. Araştırmaya katılan kız çocukların anlatıları, ev içindeki toplumsal cinsiyetçi bakım emeğinin daha az görünür olan bir resmini, yani kız çocukların bakım rollerini gösterir niteliktir. Bu bağlamda makale, toplumsal yeniden üretimin yarattığı kesişimsel eşitsizliklerin yeni bir boyutunu çocukluk literatürü ile diyalog içinde sorunsallaştırarak feminist yazına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Kesişimsel eşitsizlik unsuru olarak kız çocuklarının toplumsal yeniden üretim emeği

Toplumsal yeniden üretim kuramı, üretimin tarihsel olarak yerlesik sınırlarına ve karşılıklı emeğin karşısız emek yoluyla toplumsal yeniden üretimine ilişkin süreçlere dikkat çeker (Bakker ve Gill, 2003; Bhattacharya, 2017; Ferguson, 2017). Ekonomik bir değer atfedilmeyen toplumsal yeniden üretim emeği, üretim emeğinin sürdürülebilirliğinin arka planını oluşturur ve kadının karşısız emeği üzerine inşa edilir (Bakker ve Gill 2003; Bezanson ve Luxton 2019; Bhattacharya, 2017). Toplumsal yeniden üretimin daha geniş bir tanımı, yaşamın bir süreklilik içinde üretilmesine vurgu yapar (Bakker ve Gill, 2003; Mezzadri, 2019). Toplumsal yeniden üretim, hane içi emeğin ötesine geçerek, yaşamın ve toplumun iyi olma halinin sürekliliği için tüm yeniden üretim emeğine (sağlık, eğitim, vd.) işaret eder (Bakker, 2003; Bakker ve Gill, 2003; Ferguson, 2017). Bu bağlamda toplumsal yeniden üretim, hane dışı toplumsal alanı da kapsayabilir (Fraser ve Jaeggi, 2018).

Toplumsal yeniden üretim ve bakım kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılır ve toplumsal cinsiyetleştirilmiş ve özel alana hapsedilmiş karşısız kadın emeğine işaret ederler (Dowling, 2021; Fraser, 2017). Ancak, yukarıda değinildiği üzere, toplumsal yeniden üretim, yaşamın yeniden üretimini kadının karşısız emeği üzerinden kavramsallaştırdığı ve üretim ilişkilerini odağına aldığı için bakımından daha farklı, hatta daha geniş bir tanımlama gerektirir. Buna karşın, Dowling (2021) bakımın toplumsal yeniden üretimin bir parçası olduğuna vurgu yapar. Ancak bakım tanımı gereği ilişkiselliğe (relationality) ve karşılıklı bağımlılığa (interdependency) dikkat çeken, başkasının ihtiyaçlarına

duyarlı olmayı önceleyen bir emek sürecidir (Dowling, 2021). Başkalarının ihtiyaçlarına gösterilen özen, bakım emeğini diğer toplumsal yeniden üretim biçimlerinden ayıran temel özelliktir (Tronto, 1993). Ancak, bakım da toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk gibi güç ilişkilerine yerlesik kategoriler ile şartlanır (Dowling, 2021; Tronto, 1993). Kittay (1999) ‘bağımlılık emeği’ olarak adlandırdığı bakım emeğinin bireyin içinde yaşadığı toplum ile kurduğu ilişkide belirleyici olduğunu, hayatımızın her noktasında bakım veren veya alan konumunda olabileceğimizi ve ilişkiselliği ve karşılıklı bağımlılığı kamusal alandaki sosyal adalet ve eşit vatandaşlık arayışlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecek şekilde göz önünde bulundurmamız gerektiğini savunur.

Kesişimsellik

Bu bağlamda toplumsal yeniden üretim ve kesişimsellik beraber düşünülmeli gereken kavamlardır; keza karşısız bakım emeği, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler sınıf, ırk gibi sosyal kategoriler ile bir araya gelerek katmanlı eşitsizlikler yarattığı bir süreci doğurur. Kesişimsel eşitsizlikler kavramı, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, engellilik gibi eşitsizlik sistemlerinin kesişerek kendine özgü dinamikler ve sonuçlar doğurduğu düşüncesine dayanır (Anthias, 2012; Collins, 1998; Crenshaw, 1989; Davis, 2008; Lykke, 2010; McCall, 2005; Walby vd., 2012; Winker ve Degele, 2011; Yuval-Davis, 2006, 2010). Bu kavramsal yaklaşım, eşitsizlik yaratan unsurları birbirleri ile etkileşim içerisinde değerlendirmeyi şart koşar. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler çoğu zaman sınıf ve ırk temelli eşitsizlikler ile kesişerek, eşitsizlik olgusunu daha karmaşık hale getirir (Winker ve Degele, 2011). Öte yandan, kesişimsellik kuramında, daha az üzerinden durulmuş bir sosyal kategori olarak yaş yapısal olarak çocukluğa tekabül eder (James vd., 1998; Jenks, 1996; Prout ve James ,2005; Qvortrup, 2011; Wyness, 2006). Yapısal bir kategori olarak çocukluk her daim toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk gibi kategoriler ile kesişerek farklı çocukluk deneyimleri yaratır ve yeni bir analiz kategorisi olarak ortaya çıkar (Alanen, 2011; Prout ve James, 2005; Qvortrup, 2011; Wyness, 2006). Bu bağlamda, karşısız bakım emeğinin eşitsizlik üreten yapısını kız çocuklarını de içerecek şekilde sorunsallaştırdığımız noktada yaş (çocukluk) kategorisinin sınıf ve toplumsal cinsiyet kategorileri ile kesişimselliği dikkate alınmalıdır.

Bakım Veren Çocuklar ve Toplumsal Yeniden Üretim

Son 20 yıl içerisinde çocukların üstlendikleri bakım yükü üzerine kapsamlı bir literatür oluşmuştur. Bu literatür ağırlıklı olarak Büyük Britanya'da ‘bakım veren çocuklar’ olarak nitelenen ve engelli ve kronik hastalığı olan aile bireylerinin bakımını üstlenmiş çocuklar içerir. Bugün bakım veren çocuklar üzerine

uluslararası literatür ebeveyn ve kardeşler başta olmak üzere aile bireylerine bakım sağlayan çocukların, yaşadıkları coğrafyaya ve sosyal refah modellerine göre de farklılaşan tecrübelerine odaklanmaktadır (Akkan 2019a, 2019b; Alexander 2021a, 2021b; Aldridge, 2008; Aldridge ve Becker, 2003; Becker, 2007; Dearden ve Becker, 2000; Morrow, 2008; Newman, 2002; Olsen, 1996; Orellana, 2001; Payne, 2012; Ridge, 2006; Roche ve Tucker, 2003). Literatür, çocukların bakım rollerinin sadece olumsuz etkilerine odaklanmamıştır. Kimi ampirik çalışmalar aynı zamanda aile içinde bakım sorumluluğu alan çocukların daha fazla söz sahibi olduğunu göstermiş ve bunun bakım veren çocukların için güçlendirici bir rol oynadığını dikkat çekmiştir (Dearden ve Becker, 2000; Morrow, 2008; Olsen, 1996; Orellana, 2001; Warren, 2007). Bakım sorumluluğunun derecesi ile ilintili olarak çocuğun bakım veren konumunun güçlendirici yanı tartışmaya açık bir konudur ki belirli coğrafyalarda çocuklar evin reisi konumunda aile bireylerinin bakımından sorumludurlar (Payne, 2012). Öte yandan, ilgili literatür bakım veren çocukların ihtiyaçlarının kamusal alanda görünür kılınmasının ve sosyal politikalar yoluyla desteklenmelerinin gerekliliğine vurgu yapar (Leu ve Becker, 2017; Nap vd., 2020). Örneğin, İngiltere veya İsveç gibi ülkelerde bakım veren çocukların kamusal alanda tanınmasının, onlara ayrılan kaynakların artması ve yaşamlarını iyileştirmesi yönündeki etkisinden söz edilebilir (Alexander, 2021a; Nap vd., 2020). Birçok ülkede refah devletlerinin bakım veren çocukların ihtiyaçlarını karşılamadaki eksikliği tartışma konusudur ve çocukların üzerindeki bakım yükünü hafifletecek kamusal bakım hizmetlerine olan ihtiyaca dikkat çekilmektedir (Evan ve Becker, 2019; Grugel vd., 2021).

Toplumsal yeniden üretim süreçlerinde çocukların ev içi bakım emeğinin önemli bir rolü vardır (Camiletti vd., 2018; Miller, 2005; Morrow, 2008). Öte yandan, çocukların bakım emeğinin toplumsal cinsiyetleştirilmiş yapısı söz konusudur (Akkan, 2019a; Boyde, vd., 2021; Eley, 2008). Kız çocukların toplumsal yeniden üretim süreçlerindeki toplumsal cinsiyetleştirilmiş bakım emeklerinin, ailinin diğer kadınlarının yüklerini üstlerinden alacak şekilde gerçekleştigiğini dikkate almak gereklidir (Akkan, 2021b).

Toplumsal cinsiyet ile birlikte, sınıf ve yaş (çocukluk) kategorilerinin kesişimselliği bağlamında çocukların karşılıksız emekleri şekillenir ve bir eşitsizlik unsuru olarak ortaya çıkar (Akkan, 2019a; Alexander, 2021b; Hamilton ve Cass, 2019). Çocukların ev içi bakım emeği toplumsal yeniden üretim sistemlerine dayanan kalkınma süreçlerinin anlaşılması için de önemlidir (Camiletti vd., 2018; Grugel vd., 2020).

Toplumsal Yeniden Üretim Yoluyla Tükenme

Bu noktada, Rai vd.'nin (2014) 'toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenme' yaklaşımı kız çocukların ev içi bakım emeğinin yol açtığı kesişen eşitsizlikleri ve kırılganlıkları anlamak açısından yararlı bir kavramdır. Rai vd.'ye göre (2014:4) tükenme, toplumsal yeniden üretimin sürekliliğinin sağlanması adına toplumsal kaynakların çıkışının, bu kaynakların girişini yaptığı noktada oluşur ve toplumsal yeniden üretim sürecinde bakım emeği verenler için olumsuz koşullar yaratır, bir nevi zarar (harm) oluşturur. Burada Fineman'ın (2014) ileri sundüğü 'ikincil bağımlılık' kavramı da toplumsal yeniden üretim ile ilişkili tükenme tartışmasına ışık tutabilir. İkincil bağımlılık, bakım verenler için bakım temelli erişilebilirliğine dikkat çeker ki hane içinde bakım temelli ihtiyaçların karşılanması için dışarıdan hangi kaynaklara (çocuk bakım hizmetleri gibi) erişimin olduğu önemlidir. Toplumsal yeniden üretimin toplumun sürdürilebilirliği için bir kaynak teşkil ettiği göz önünde bulundurulursa ve kadınların karşısız bakım emeğinin bu kaynağı yarattığı düşünülürse, bakım hizmetleri gibi toplumsal kaynaklar tarafından desteklenmeyen ev içi bakım emeği, kadınların ve kız çocukların ev içi bakım emeğini bir sömürü nesnesi haline getirerek kesişimsel olarak tanımlanabilecek eşitsizlikleri doğurur. Grugel, vd. (2020), 'toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenme' çerçevesinde, Meksika'da bakım veren kız çocukların üzerine yaptıkları araştırmada toplumsal yeniden üretimin bakım sorumluluğu olan kız çocukların için nasıl bir kırılganlık mekanizması olarak işleyebileceğini göstermektedirler. Çocukluk çağında aile bireylerinin bakım sorumluluğu, çocukların gelecekteki yaşamları üzerinde de etkileri olan bir süreçtir ki bakımın gizli maliyeti olarak belli yaşam fırsatlarından yararlanamama durumunu doğurabilir (Stamapoloulos, 2018). Keza, çocukluk literatürünün gösterdiği gibi, çocukların yaşam fırsatları o günkü çocuklukları ve gelecekteki yetişkinliklerinin ilişkisi üzerinden kurulur (Prout ve James, 2005; Uyan-Semerci vd., 2012). Örneğin, bakım yükü çocuğun okul yaşamını etkileyebilir, okul ile zayıflayan ilişkiler gelecekte emek piyasası ile kurulacak ilişkilere yansıyabilir. Bu bağlamda çocukların ev içi bakım emeği bağlamında toplumsal cinsiyetleştirilmesi toplumsal yeniden üretim kavramına ve eşitsizliklerin katmanlı ve karmaşık yapısına dair yeni tartışma alanları açtığı söylenebilir.

Rai vd. (2014) toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenmeye yol açan zararın dört unsuruna atıfta bulunurlar; bu dört unsur söylemsel zarar, duygusal zarar, bedensel zarar ve vatandaşlık hakkının zarar görmesi olarak sıralanır. Rai vd.'ye göre (2014: 92), toplumsal yeniden üretim ile ilişkili bu dört zarar unsuru şöyle gelişir: Toplumsal cinsiyet ve kadının toplumdaki rolüne ilişkin belirli söylemler kaynakların akışı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunda söylemsel zarar oluşur. Örneğin, çocuk bakımının kadının aile içi sorumluluğu olduğu

yönünde toplumsal kabul, bakım politikalarını şekillendiren bir söylemsel alan oluşturabilir. Kadınların çalışan anneler olarak rolleri, ev içi bakım emeği ile çatışlığında, bir nevi çalışan anne olmak suçluluk duygusuna dönüştüğünde, duygusal zarar oluşabilir. Bedensel zarar, evde karşısız emeğin bir sonucu olarak bedensel yıpranma meydana geldiğinde, ancak bu zarar toplumsal cinsiyet rejiminin bir parçası olarak görüldüğünde, yani doğallaştırıldığında meydana gelebilir. Vatandaşlık hakkının zarar görmesi, ev içi bakım emeğinin artı değer yaratmadığı fikri ile ve kadının vatandaşlığının ev içi bakım emeği ile ilişkisi dikkate alınmadığında ortaya çıkar. Kadın vatandaşlığının ev içi bakım emeği ile ilişkili sınırları, feminist siyaset bilimcilerinin de kamu ve özel alan ayrımı üzerinde tartışıtiği bir konudur (Pateman, 1988; Tronto, 1993). Toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenme bağlamında farklı zarar unsurları, bakıma ayrılan toplumsal ve ekonomik kaynaklar ve bu kaynakların toplumsal cinsiyet ve sınıf temelinde dağıtım ile ilişkili olarak şekillenirler. Bu bağlamda, bakım sorumluluğunun paylaşımı ve bakıma ayrılan maddi kaynakların eşitlikçi dağılımı ev içi bakım emeğinin yol açtığı eşitsizlikleri anlama adına önemlidir (England, 2005; Ferguson ve Folbre, 2000; Folbre, 1994, 2001). Bakımla ilişkili kaynakların adil dağıtımlı, yani kamusal alanda bakım kurumlarının hizmetlerinin artması, ev içi bakım emeğinin adil paylaşımını da belirler niteliktedir. Kreş hizmetleri ile ev içi çocuk bakımının adil paylaşımı arasındaki ilişki ampirik çalışmalar ile de çarpıcı bir şekilde ortaya konmuştur (Memiş ve Kongar, 2020).

Türkiye'de Kız Çocuklarının Toplumsal Yeniden Üretim Emeği

Ev İçi Emeğin Paylaşımı ve Kız Çocuklarının Rolü

Türkiye'de bakım alanına tarihsel olarak baktığımızda, aile içinde ihtiyaç sahibi bireylerin bakım sorumluluğunun aile ve akraba ağlarına bırakıldığı ve kamu bakım hizmetlerinin sınırlı kaldığı, 'aileci' bir bakım rejiminden bahsetmek mümkündür (Akkan, 2018; Buğra ve Keyder, 2006; Eder, 2010; Gal, 2010). Devletin bakım alanındaki geride duran yaklaşımı, ailenin bakım işlevini yerine getiremediği durumlarda devlet kurumlarının müdahale olması vaziyetine işaret eder ki Türkiye'de tarihsel olarak bakım hizmetleri geniş nüfusa hizmet edecek şekilde kurumsallaşmamıştır (Buğra, 2014; Candaş ve Silier, 2014; Ecevit, 2012). 'Aileci' bakım rejimi kadınların ev içi bakım emeği üzerine kurulmuştur (Akkan, 2018). Annelerin çocukların bakımından sorumlu olmaları toplumdaki aile temelli bakım eğilimini yansitan bir anlayıştır (Dünya Bankası, 2015). TÜİK'in son *Aile Yapısı Araştırması*'na göre de hanelerdeki çocuk bakımından %95 oranında kadınlar sorumludur (TÜİK, 2022). Bu verilere 0-3 yaş için neredeyse tamamen yok denebilecek kamuya ait çocuk bakım hizmetleri eksikliğine eşlik etmektedir. 2000'lerde ise kreş hizmetlerinin, özel sektör tarafından nispeten yüksek ücretlerle yaygınlaştığı söylenebilir (Akkan, 2018; Dedeoğlu vd., 2021;

Dünya Bankası, 2015). Öte yandan küresel bir olgu olan göçmen bakım çalışanları, Türkiye'de yüksek sosyo-ekonomik gruptardaki ailelerin bakım ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Akalın, 2007). Çocuk bakım hizmetlerine sınıf temelli erişim katmanlı eşitsizlikleri pekiştirmektedir.

Ev içi bakım emeğinin hane içi eşitsiz paylaşımı da çocuk bakımının toplumsal cinsiyetleştirilmiş yapısını göstermektedir. Babaların çocuk bakımında rolleri yok denecik kadar azdır; hanede çocuk bakımının sadece %2,3 orANIyla babalar sorumludur (TÜİK, 2022). Zaman Kullanimı Anketleri de ev içi emeğin paylaşımındaki eşitsizliği göstermektedir. Kadınlar (10+ yaş) günde ortalama ev ve aile bakımına ortalama 4 saat harcarken, erkekler bu tür faaliyetlere ortalama 51 dakika harcamaktadır (TÜİK, 2016). Öte yandan, veriler ev içi bakım emeğinin ailenin kadın üyeleri arasında paylaşıldığını göstermektedir. Çocuklar, özellikle kız çocukları toplumsal yeniden üretimin içindedirler. Kız çocukların (6-17) %51,3'ü ev işleriyle uğraşmaktadır ki, %28'inin ev işlerine haftada 8 saatten fazla vakit ayırdığı görülmektedir (TÜİK, 2020). 15-17 yaşları arasındaki kız çocuklarında ev işleri ile uğraşanların oranı %73'e çıkmaktadır (Kaya ve Memiş, 2019). Özellikle kentsel alanda annenin çalışması durumunda kız çocukların ev içi emeklerinde artış görülmektedir (Susanlı vd., 2016). Kız çocukların ev içi bakım emeğinin sınıfal boyutu da önemlidir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması – TNSA (2013) orta ve alt sınıf ailelerin %33'ünde küçük kardeşlerine bakma sorumluluğunun ailedeki yaşça daha büyük kız çocuklarında olduğunu göstermektedir. Ailenin refah düzeyi arttıkça, kız çocukların bakım sorumluluğu yani ev içi emeğe katkısı azalmaktadır (Dildar, 2020; Uyan-Semerci vd., 2021). Sosyo-ekonomik olarak düşük gelirli ailelerde ev içi bakım emeği kız çocukları ve anneleri arasında paylaşılmaktadır ve kız çocukların bakım emeği ev temelli bakımın bir parçası olarak kabul görmektedir (Akkan, 2019b). Yukarıda da bahsedildiği üzere çocuk bakım hizmetlerinin kamusal alandaki zayıflığı ile de kız çocukların toplumsal yeniden üretim içindeki rolleri pekiştirmektedir (Akkan, 2019a). Öte yandan Türkiye'de aile bireylerine bakım veren çocuklar bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi sosyal politikaların hedef grubu olarak da tanınmamaktadırlar. Büyük Britanya'da, örneğin, bakım veren çocuklar kategorize edilmiş bir ihtiyaç sahibi grup olarak sosyal politikaların hedef grupları arasındadır (Alexander, 2021b).

Kız Çocuklarında Toplumsal Yeniden Üretim Üzerinden Tükenmişlik

Bu bölümde, kız çocukların ev içi bakım emeği Rai vd.'nin (2014) ortaya koydukları kavramsal çerçeve içerisinde İstanbul'da kardeşlerine bakım kız çocukları ile yapılan niteliksel saha çalışmasına dayanarak ele alınacaktır. Zararı belirleyen dört unsur (söylenmesel zarar, duygusal zarar, bedensel zarar ve

vatandaşlık hakkının zarar görmesi) dikkate alarak Türkiye'de kız çocuklarının toplumsal yeniden üretiminin yarattığı kırılganlıklar tartışılacaktır. Başta ortaya konan kesimsel eşitsizlikler yaklaşımı kız çocukları açısından ‘toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenmenin’ sonuçlarına arka plan oluşturmaktadır. Toplumdaki tüm kız çocukların yaşam fırsatlarını belirleyecek şekilde ev içi bakım emeğinden bahsetmek mümkün değildir. Kız çocukların ev içi bakım emeği, toplumsal cinsiyet, sınıf (sosyo-ekonomik durum) ve yaş (çocukluk) kategorilerinin kesimselliği bağlamında ele alınmalıdır ki makale bu yaklaşımı benimsemektedir. Rai vd. tarafından kategorik olarak tanımlanmış zararlar sonucu toplumsal yeniden üretim üzerinden tükenmişlik belli sınıfsallığa sahip kız çocukların yaşam fırsatlarını belirler ve ev içi bakım emeği kesimsel eşitsizlik unsuru olarak ortaya çıkar.

i) Veri ve yöntem

Bu makalenin tartışmasının dayandığı niteliksel araştırma İstanbul'da iki ayrı mahallede ortaokul 7. ve 8. sınıfı okuyan ve farklı yaşılardaki kardeşlerinin bakımını üstelenmiş ailenin büyük kızı konumundaki kız çocukların katılımı ile yapılmıştır. 2014 yılında Şubat ve Haziran ayları arasında gerçekleştirilen saha çalışmasında 12-14 yaşları arasında 20 kız çocuğu ile görüşülmüştür. Kesimsellik yaklaşımı doğrultusunda, sosyo-ekonomik olarak düşük gelirli ailelerin yaşadığı mahallerin okullarına gidilmiştir. İstanbul'da yapılan çalışmalar, yoksul mahallelerde yaşayan grupların çocukların aynı mahalle içinde kaynakları kısıtlı okullara yollandığını göstermektedir (Candaş vd., 2011). Bu veriyi dikkate alarak ve kız çocukların toplumsal yeniden üretiminin sınıfsallığını göz önünde bulundurarak düşük gelirli iki mahalle okulunda derinlemesine görüşmeler gerçekleştirılmıştır. Araştırma katılımcısı kız çocukları gönüllülük yöntemine göre araştırmaya davet edilmiş, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla araştırma gerçekleştirılmıştır. NVIVO niteliksel araştırma programı kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan çocukların isimleri gizli tutulmaktadır, makalede takma isimler kullanılmıştır.

Kardeşlerine Bakan Kız Çocukları

Araştırma katılımcısı çocukların aile içerisinde kardeşlerinin bakım sorumluluklarını üstlenmişlerdir. Bu sorumluluk, kardeşlerinin yaşına da bağlı olarak, üstlerini değiştirme, yedirme, uyku yatırma, yıkama, oyun oynama, parka çıkışma gibi gün içinde kız çocukların zamanlarının ciddi bir kısmını ayırdıkları bakım faaliyetlerini içermektedir. Annesi hasta olan 13 yaşındaki Zeynep günlük kardeş bakım pratiğini şöyle anlatmaktadır:

"Okuldan çıktıktan sonra 1'e giden kardeşimi okula götürüyorum. Onu okula götürdüktен sonra geliyorum, annem sporunu [fizik tedavi] yapıyor, ben kardeşimin yemeğini hazırlıyorum. Altını pisletmişse bez taktığı için temizliyorum. Ondan sonra üstünü çok kirletiyor üstünü değiştiriyorum. Cumartesi, pazar günleri banyo yaptırıyorum, bazen pazar günleri yaptırıyorum. Bayağı bakımı ile ben ilgileniyorum annem fizik hareketleri yapması gerekiyor."

Araştırmaya katılan kız çocukların anlatıları toplumsal yeniden üretim süreçlerinde ev içindeki toplumsal cinsiyetçi iş bölüşümünün daha az görünür olan bir resmini, yani kız çocukların ev içi bakım emeği ortaya koymaktadır. Aşağıda, Rai vd.'nin (2014) kavramsal çerçevesi bağlamında dört zarar unsuru kız çocukların anlatıları üzerinden tartışılmaktadır.

i) Söytemsel Zarar: Kız Çocuklarından Kardeş Bakımı Beklentisi

Türkiye'de kız çocukların ev içi bakım emeği düşünüldüğünde, kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri ve kamu söylemlerine de yansyan aile temelli bakım anlayışı, kardeş bakımıyla uğraşan çocukların toplumsal cinsiyet temelli kimliklerini de belirler niteliktedir. Niteliksel saha çalışmasındaki anlatıların ortaya koyduğu nokta, kız çocukların kültürel beklenitleri karşılaşacak şekilde bir toplumsal cinsiyet kimliği geliştirdikleridir. Erkek çocukları ve kız çocuklarına atfedilen farklı toplumsal roller ve kardeş bakımı söz konusu olduğunda kız çocukların bir nevi içselleştirilmiş bakım veren aile bireyi sorumluluğuna yönelik anlatıları ailenin ve kadının toplumdaki yerine yönelik söylemler ile desteklenmektedir. Bu da kız çocukları için ev içi bakım emeği ile ilişkilenmiş bir toplumsal cinsiyet kimliği müzakere sürecine işaret etmektedir. 13 yaşındaki Zelal'e göre, evin en büyük kızı olarak ondan kardeşlerine bakması beklenmektedir. Görüşme sırasında 7. sınıfı olan Zelal, 5.sınıftan beri kardeşlerine baktığını ifade etmektedir. 13 yaşındaki Bade'ye göre erkekler kardeşlerine bakamaz ve ev işi yapamaz, onlar futbol ile ilgilenir. Bade erkek olmayı dilediğini, böylece arkadaşları ile dışarıya daha rahat çıkabileceğini ifade etmiştir. Kız çocukların kardeşlerine bakma yükümlülüğü, toplumdaki genel kabulü yansımaktadır ve bu bağlam içerisinde kız çocukları sürekli kendilerini erkek çocuklar ile karşılaştırarak toplumsal cinsiyet kimliklerini müzakere etmektedirler.

"Herkes kızların bakmasını düşünüyor ama erkekler de bakmalı benim kuzenim bakıyor. Bir kız çocuğu da erkeklerin olduğu kadar özgür yaşamalı, üzerine gidilmemeli." Elif, 13

Toplumsal yeniden üretimin söylemsel alanı bağlamında, ev içi bakım emeği toplumsal cinsiyete dayalı kimliklerini müzakere eden kız çocukların yaşamsal sınırlarını belirlemektedir. Örneğin, bakım yükü olan kız çocukları çoğu zaman kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik vermektedirler ki bu da kendilerini ‘yarı anne’ konumunda görmek gibi bir süreci doğurmaktadır. 12 yaşındaki Havva’nın anlatısı çarpıcıdır:

“Anne yarısıym çünkü ablasıyım. Anneler kadar biz bakıyoruz, üstünü değiştirmiyoruz, yemeğini yediriyoruz. Çokunlukla biz vakit geçiriyoruz anneler değil.”

Kız çocukları kardeşlerinin ihtiyaçlarının karşılanması durumunda aile içinde temel sorumluluğu kendilerinde görürler. Anneleri ile paylaşılan bu sorumluluk, annenin üzerinden yükü alma şeklinde gelir. Sadece bakım verdikleri kardeşlerinin değil, annelerinin ihtiyaçlarını da kendi ihtiyaçları önünde tutma eğilimi çocukların anlatlarına yansımıştır. 12 yaşındaki Seda, aslında kardeşine bakmaktan keyif almadığını ancak annesini üzmek ve hayal kırıklığına uğratmak istemediğini dile getirmektedir. 14 yaşındaki Ece okul ödevlerini bitirme konusundaki stresine vurgu yaparken, aynı zamanda da annesini mutlu etmek istediğini ifade etmektedir:

“Anneme de patlayamıyorum, annem de ona bakarken çok sıkılıyorum çünkü. Ben olunca daha rahat bakıyor, benle oyalanıyor falan. Öyle şeylere üzulsem de anneme pek belli edemiyorum. Çünkü o benden daha fazla bakıyor. Hiç sesimi çıkarmıyorum. Ona haksızlık yaptığımı düşünüyorum ona kızınca...”

Bakım veren kız çocukları için kardeşlerine bakma pratiği, sürekliliği olan bir müzakere sürecidir. Kendi çocukluklarından doğan ihtiyaçlarını karşılamak ile annelerinin ev içi emeğini paylaşmak ve kardeşlerinin ihtiyaçlarına karşılık vermek arasında durmaksızın tercih yapmak durumunda kalmaktadırlar. Kendi zaman kullanımları da bakım yükleri ile şekillenmektedir. 12 yaşındaki Melike gününü kardeşlerinin uyku saatine göre şekillendirmekte ve arkadaşları ile dışarı çıktıığında da kardeşlerine göz kulak olmak durumunda kalmaktadır:

“Her şeyi kardeşimin uyuduğu vakte denk getiriyorum. Diyorum, saat 3’te uyuyor. Diyorum 3’te çıkarız falan... Mesela arkadaşımın kardeşleri yanında değil. Onlar ebelemece oynuyor, koşuyorlar benim kardeşim var koşamıyorum. Bir yere bırakısam biri alır götürür. En iyisi evde durması ama olmuyor durmuyorlar.”

Evin büyük kızından ev içi bakım emeğine katılım yönündeki toplumsal bekleni ve kadının ev içi bakım emeği çevresindeki politik söylemler bakım pratiklerine

İçin olarak toplumsal cinsiyet kimliklerinin sınırlarını belirlemektedirler. Öte yandan dışarıdan gelen kaynakların kısıtlılığı (çocuk bakım hizmetleri gibi) dikkate alındığında, kız çocukların sınırları toplumsal yeniden üretim ilişkileri bağlamında çizilir. Toplumsal cinsiyete dayalı bir kimlik inşa süreci kız çocukların ev içi bakım emeğine yerlesiktir.

ii) Duygusal ve Bedensel Zarar: Çocukluk Çağında Bakım Yükü

Duygusal ve bedensel zararlara bakıldığından özellikle kardeş bakımına dair kaygılar, annenin bekleneleri doğrultusunda doğan çatışmalar, kendini yetersiz hissetme, bakım pratiğinin getirdiği yorgunluk ve kesintiye uğrayan eğitim ve sosyal yaşam kız çocukları için toplumsal yeniden üretim sürecinin yarattığı kırılganlıklardır.

Niteliksel araştırma, anneler ile paylaşılan bakım emeğinin bakım veren kız çocukları için sürekli bir endişe konusu ve fiziksel yorgunluk kaynağı olduğunu göstermektedir. Kardeş bakımı ile gelen yorgunluk sıkça dile getirilmektedir.

“Yoruyor beni peşinden koşuyorum. Nereye giderse oturmak isterim yani yoruluyorum. Evimizde balkon da olduğu için hani annem bir yere gidince balkona gitmesin diyor ona da çok dikkat etmeye çalışıyorum.” Elif, 12

“Kardeşim yoğurt kovasını başından aşağıya dökmüşü. Hem de yeni almıştık, içi doluydu, başından aşağıya döktü. Onu temizleyene kadar canım çıktı. Yorulmuştum bayağı, sus artık diye kızdım ona sonra niye kızdım diye üzüldüm. Yorgunluktan ona kızdım.” Meltem, 13

Kız çocukların anlatılarına kardeşlerinin zarar görmesinden endişe duyma hali yansımaktadır. Ev içi kazalar bakım veren kız çocukların kardeşlerinin sağlığı konusunda endişe ve korkuya sevk eder.

“Bir kere annem gitmişti yine bir yere, kardeşim elini yaktı ütü ile o zaman ne yapacağımı şaşırdım. Çok endişelendim.” Elif, 12

“O sırada yemek yapıyordum kardeşime makarna yapıyordum. Tam koyarken içeri gittim sonra koyarım dedim çünkü işte kardeşim içerideydi. Onlar oyun oynuyorlardı falan bir tane kardeşim gitti mutfağa açmış ayağı, o çakmağı yakmayı bilmediği için onu yakmamış. Böyle gelmiş içeri ondan sonra ben de böyle içerideydim. Mutfağa geri gittim bir baktım ayağın altı açık öyle korktum ki...” Sümeyra, 13

Küçük kardeşe bakmak ve bunun getirdiği sürekli kaygı hali, kız çocukların üstünde duygusal bir yüktür. Bakım görevlerini anneleriyle paylaşmak,

ister istemez kız çocuklarını anneye çatışmaya sokar. Çocukların anlatıları, kardeşlerinin başına gelenlerden sorumlu tutulduklarını ve bir şeyler ters giderse suçlanacaklarını hissettiklerini ortaya koyar. Bu, kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olur.

“Annem kızıyor diyor ki niye bakmıyorsun diyor? Sorumluluk hep bende, bana kızlıyor o yüzden. Bir kere yere düşmüştü bacağı acıdı, annem bana kızdı sen niye çocuğa bakmıyorsun sen bakmadığın için düştü dedi, kızlığı. O yüzden düşmemesi için daha çok uğraşıyorum.” Meltem, 13

Havva'nın alıntısı toplumsal yeniden üretim emeğinin çocuk üzerindeki duygusal ve fiziksel yükünü çok çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Annem geldiği zaman normal ben gibi oluyorum. Annem gelince içimde böyle kocaman bir yük boşalıyor. Rahatlıyorum. İki tane de kardeşim olduğu için 2 çocuk. Böyle bakıyorum falan annem gelince içimden büyük bir yük boşalıyor zaten annem bir yere gidince diyorum ona saat kaçıta gelicen falan işte o saatin hemen gelmesini istiyorum.” Havva, 13

iii) Vatandaşlık Hakkının Zarar Görmesi: Okula Katılım ve Sosyalleşmenin Sınırları

Ev içi bakım emeği, kız çocukların çocukluk alanlarına katılımlarını da belirler niteliktedir. Bu noktada toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenmişlik çerçevesinde, vatandaşlık deneyimi olarak ortaya konan dördüncü unsur, kız çocukların bakım emeği söz konusu olduğunda çocukluk alanlarına katılımları olarak da kavramsallaştırılabilir. Keza ev içi bakım emeği, kız çocukların okul ile ilişkilerini ve arkadaşları ile sosyalleşmelerini belirler niteliktedir. Kardeşlerinin bakım sorumluluğunu üstlenen kız çocukları, baktıkları kardeşlerinin gün içerisindeki bakım ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önünde tutma eğilimindedirler. Kimi zaman sosyalleşme ile ilgili etkinliklerini erteledikleri (kardeşinin uyku saatine denk geldiği için) kimi zaman da arkadaşları ile buluşurken kardeşlerini yanlarında götürmek durumunda kaldıkları görülür. Kardeşlerine göz kulak olmaları gerektiğinden sosyal etkileşimlerinde zorluklar yaratır.

“Mesela mahalleye mi çıkacağım arkadaşlarım ile buluşmaya hemen annem beni çağrıyor. Hemen yanına Ecenur veya Melike'den birini almak zorundayım yani. Onları da götürmek zorundayım.” Havva, 13

Bu bağlamda, kardeş bakım sorumluklarının olmadığı bir kamusal alan olarak okul, kız çocukların kendilerini daha rahat ve özgür hissettikleri bir alandır.

Okul, kız çocukları için özgürleştirici etkisi üzerinde düşünülmesi gereken bir unsurdur.

“Okulda arkadaşlarımla daha rahat olabiliyorum. Evde öyle değilim, arkadaşım eve gelse de rahat durmaz, onun evine gitsem de rahat durmaz. Dışarıda da durmaz. İlla bir şey yapar o yüzden zor oluyor, okulda daha özgürüm.” Dilara, 13

Kardeşlerine bakmak zorunda olmasaydı, ne yapmak isterdi sorusuna Zeynep'in verdiği cevap da kız çocukların bakım sorumluluklarının okul süreçlerinin ve arkadaş ilişkilerinin üzerindeki etkisini yansitmaktadır. Bakım sorumluluğunun olmaması özgürleştirici ve iyileştirici bir süreçtir çocukların için.

“Gezmek isterdim arkadaşlarımla. Arkadaşlarımla gezemiyorum. Bir odada tek başına sakin sakin durmak isterdim. Ödevlerimi düzgün bir şekilde yapıp götürmek isterdim. Bir şeyi yerken rahat rahat yemek isterdim.” Zeynep, 13

Kız çocukların ev içi bakım emeği sadece arkadaşlarıyla sosyalleşmelerini etkilemekle kalmamakta; aynı zamanda okula dair sorumluluklarını yerine getirme süreçlerini de belirlemektedir. 14 yaşındaki Zeynep'in belirttiği gibi kız çocuklar, okul sonrası aktivitelerini kardeşlerinin yanında yapmak zorunda kalabilmektedirler:

“Ben senin kucağında oturacağım diyor, yere de inmek istemiyor. Onu bir elimle kucağımda tutuyorum, diğer elimle de ödevimi yapıyorum. Biraz zor oluyor ama yapıyorum.”

Okuldan eve geldiklerinde ev ödevlerini ve okulla ilgili diğer görevleri bitirmek için zaman bulmakta güçlük çekmektedirler. 13 yaşındaki Ayşe ödevlerini bitirmek için kendisini odasına kilitlemektedir. Ancak annesi kapıyı açtırmakta ve kardeşleri ile ilgilenmesini istemektedir. Ev içi bakım emeği zaman kullanımı açısından kız çocukları üzerine baskı unsurudur. Kardeşlerinin anlık bakım ihtiyaçları ile okul ile ilgili sorumluluklar çoğu zaman çatışabilir. Niteliksiz çalışmanın ortaya koyduğu üzere, ev içi bakım emeği kız çocukları için katılım temelli süreçlerinde de bir zarar ve kırılganlık unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç Yerine...

Makalede kız çocukların ev içi bakım emeğinin toplumsal yeniden üretim süreçleri içerisindeki yeri ele alınmıştır. Toplumsal yeniden üretim kuramı içerisinde toplumsal cinsiyet ve sınıf kategorileri gibi eşitsizlik üreten kategoriler ile kesişen 'yaş' kategorisine dikkat çekilmiş ve çocukluk döneminde kız çocukların ev içi bakım emeğinin yaşamlarının temel belirleyici olduğu

tartışılmıştır. Bu bağlamda ‘toplumsal yeniden üretim yoluyla tükenmişlik’ bir analitik çerçeve olarak makalede sunulmuş ve aileye bırakılan ve dolayısıyla kadına bırakılan ev içi bakım emeğinin sadece kadınlar için değil, kız çocukları için de yarattığı kırılganlaşma süreci ortaya konmuştur. Kız çocuklarının ev içi bakım emeğinin toplumsal yeniden üretim kuramı içerisinde yer almasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Kız çocuklarının bakım sorumlulularının yaygın olduğu Türkiye gibi ülkelerde, kız çocukların toplumsal yeniden üretim emeğinin feminist kuram çerçevesinde sorunsallaştırılması gereklidir. Salt sınıf ve toplumsal cinsiyet temelli değil, yaş kategorisini de dikkate alarak ev içi bakım emeğinin eşitsizlik üreten yapısı tartışılmalıdır. Bu bağlamda makale ev içi bakım emeğinin temel taşıyıcılarından biri olarak kız çocukların bakım emeğinin de toplumsal yeniden üretim süreçlerinin belirleyicisi olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan makalede niteliksel çalışmaya atıfla ortaya konmaya çalışıldığı üzere, makro düzeyde bakım temelli toplumsal kaynakların eksikliği, yani evrensel bakım hizmetlerinin yokluğu mikro düzeyde kız çocukların ev içi bakım emeği yüklerini de artırmaktadır. Dolayısıyla Rai vd'nin(2014) kavramsalştırması çerçevesinde, makale toplumsal yeniden üretim yoluyla çocuklar için söylemsel, duygusal, fiziksel ve katılım temelli olmak üzere dört alanda tükenmişlik yaratan bir süreci tartışmaktadır. Kız çocukların toplumsal yeniden üretim emeği bir yandan çocukluk alanı içerisinde toplumsal cinsiyetleştirilmiş süreçleri pekiştirirken diğer yandan okul ve arkadaşlar ile sosyalleşme gibi çocukluk alanlarına katılımı zorlaştıran ve getirdiği fiziksel ve duygusal yük ile kız çocukları için kırılganlık yaratan bir süreçte tekabül eder. Bu bağlamda da toplumsal yeniden üretim kuramının yaş kategorisini de dikkate alarak, yani sadece kadınların değil kız çocukların da ev içi bakım emeğini dikkate alarak kesimisel eşitsizliklerin sorunsallaştırması gerekmektedir. Bir diğer unsur da bu alanda araştırma eksikliğidir ki kız çocukların ev içi emeğinin boyutlarını anlamaya yönelik araştırmaların sayısının da artmasının gerekliliği yadsınamaz bir durumdur. Son yıllarda feminist yazın ile çocukluk yazını arasında kurulan diyalog, uluslararası insan hakları söyleminde kadınlar ve kız çocukların haklarının beraber telaffuz edilmesi bu yönde önemli gelişmeler olarak düşünülebilir.

Kaynakça

- Akalın A (2007). Hired as a Caregiver, Demanded as Housewife: Becoming a Migrant Domestic Worker in Turkey. *European Journal of Women's Studies*, 14(3), 209–25.
- Akkan B (2018). Politics of Care in Turkey: Sacred Familialism in a Changing Political Context, *Social Politics*, 25(1), 72-91.

- Akkan B (2019a). Care as an Inequality-Creating Phenomenon: Intersectional Analysis of the Care Practices of the Young Female Carers in Istanbul, *Journal of Gender Studies*, 28(8), 895-905.
- Akkan B (2019b). Contested Agency of Young Carers within Generational Order: Older Daughters and Sibling Care in Istanbul, *Child Indicators Research*, 12(4), 1435-1447.
- Alanen L (2011). Generational Order. İçinde: J Qvortrup, W Corsaro ve MS Honig (der), *Palgrave Handbook of Childhood Studies*, London: Palgrave Macmillan, 159–174.
- Aldridge J (2008). All Work and No Play?: Understanding the Needs of Children with Caring Responsibilities, *Children & Society*, 22, 253–264.
- Aldridge J ve Becker S (2003). *Children Caring for Parents with Mental Illness*, Bristol: The Policy Press.
- Alexander C (2021a). Unequal Conditions of Care and the Implications for Social Policies on Young Carers, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 38, 505–518
- Alexander C (2021b). Affects of Policy Design: The Case of Young Carers in the Care Act 2014 and the Children and Families Act 2014, *Social Policy & Administration*, 55(5), 968-980.
- Anthias F (2012). Intersectional What? Social Division, Intersectionality and Levels of Analysis, *Ethnicities*, 13(1), 3–19.
- Bakker I (2003). Neo-liberal Governance and the Reprivatization of Social Reproduction: Social Provisioning and Shifting Gender Orders. İçinde: I Bakker ve S Gill (der), *Power, Production and Social Reproduction: Human Insecurity in the Global Political Economy*, London: Palgrave MacMillan, 66-82.
- Bakker I ve Gill S (2003). Ontology, Method and Hypothesis, İçinde: I Bakker ve S Gill (der), *Power, Production and Social Reproduction: Human Insecurity in the Global Political Economy*, London: Palgrave MacMillan, 17-46.
- Becker S (2007). Global Perspectives on Children's Unpaid Caregiving in the Family: Research and Policy on "Young Carers" in the UK, Australia, the USA and Sub-Saharan Africa, *Global Social Policy*, 7(1), 23–50.
- Bezanson K ve Luxton M (2006) der. *Social Reproduction: Feminist Political Economy Challenges Neo-Liberalism*, McGill-Queen's University Press.
- Bhattacharya T (2017). Introduction: Mapping social reproduction theory, İçinde: T Bhattacharya (der), *Social Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression*, London: Pluto Press, 1-20.
- Boyle G, Constantinou G, ve Garcia, R (2022). Does Gender Influence Children's and Young People's Caring? A Qualitative, Systematic Review and Meta-Ethnography,

Children & Society, 37(2), 404-423.

Buğra A ve Keyder C (2006). The Turkish Welfare Regime in Transformation, *Journal of European Social Policy*, 16 (3), 211–28.

Camilletti E, Banati P, ve Cook S. (2018). Children's Roles in Social Reproduction: Re-examining the Discourse on Care through a Child Lens, *Law, Social Justice and Global Development*, 21, 33-48.

Candaş A, Akkan B, Günseli S ve Deniz BM (2011). *Devlet İlköğretim Okullarında Parasız Öğle Yemeği Sağlamak Mümkün mü?* İstanbul: İstanbul Açık Toplum Vakfı.

Candas A ve Silier Y (2014). Quietly Reverting Public Matters into Private Troubles: Gendered and Class-based Consequences of Care Policies in Turkey, *Social Politics*, 21 (1), 103–23.

Collins, P (1998). It is All in the Family: Intersections of Gender, Race and Nation, *Hypatia*, 13(3), 62–82.

Crenshaw K (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics, *University of Chicago Legal Forum*, 140, 139-167.

Davis K (2008). Intersectionality as Buzzword: a Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful, *Feminist Theory*, 9(1), 67–85.

Dearden C ve Becker S (2000). *Growing up Caring: Vulnerability and Transition to Adulthood — Young Carers' Experiences*, Leicester: Youth Work Press.

Dedeoğlu S, Şahankaya A ve Sıralı Y (2021) *Supporting Women's Employment through Institutional Collaboration on Early Childhood Care and Education*, Ankara: International Labour Organization.

Dildar Y (2020) Gender Differences in Children's Domestic Work: Evidence from Turkey, *Politica Economica Società editrice il Mulino*, 3, 365-388.

Dowling E (2021). *The Care Crisis: What Caused It and How Can We End It?* London: Verso.

Ecevit Y (2012). Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Erken Çocukluk Eğitimine İki Paradigmadan Bakmak. İçinde: A Makal ve G Toksöz (der), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayın Evi, 220-65

Eder M (2010). Retreating State? Political Economy of Welfare Regime Change in Turkey, *Middle East Law and Governance*, 2: 152–84.

Eley S (2004). 'If They don't Recognize it, You've Got to Deal with it Yourself': Gender,

- Young Caring and Educational Support, *Gender and Education*, 16(1), 65–75.
- England P (2005). Emerging Theories of Care, *Annual Review of Sociology*, 31, 381–399.
- Evans R ve Becker S (2009). *Children Caring for Parents with HIV and AIDS*, Bristol: Policy Press.
- Fineman M (2004). *The Autonomy Myth: a Theory of Dependency*. New York: The New Press.
- Ferguson A ve Folbre N (2000). Women, Care and Public Good: A Dialogue. İçinde: Anatole A, Fisk M ve Holmstrom N (der), *Not for Sale: in Defense of Public Goods*, Boulder, CO: Westview Press, 95–108.
- Ferguson S (2017). Children, Childhood and Capitalism: A Social Reproduction Perspective, İçinde: T. Bhattacharya (der), *Social Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression*, London: Pluto Press, 112-130.
- Folbre N (1994). *Who Pays for the Kids? Gender and the Structures of Constraint*, New York: Routledge
- Folbre N (2001). *The Invisible Heart: Economics and Family Values*, New York: New Press.
- Fraser N (2017). Crisis of Care? On the Social-Reproductive Contradictions of Contemporary Capitalism. İçinde: T. Bhattacharya (der), *Social Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression*, London: Pluto Press, 21-36.
- Fraser N ve Jaeggi R (2018). *Capitalism: A Conversation in Critical Theory*. Medford: Polity Press
- Gal J (2010). Is There an Extended Family of Mediterranean Welfare States?, *Journal of European Social Policy*, 20(4), 283–300.
- Grugel J, Macias S ve Rai S (2020). Depletion, Intersectionality and the Limits of Social Policy: Child carers in Mexico City, *European Journal of Politics and Gender*, 3(2), 221-236.
- Hamilton M ve Cass B (2017). Capturing the Centrality of Age and Life-course Stage in the Provision of Unpaid Care, *Journal of Sociology*, 53(1), 79-93.
- James A, Jenks C ve Prout A (1998). *Theorizing Childhood*. Cambridge: Policy Press.
- Jenks C (1996). *Childhood*, London, Routledge.
- Jones A, Jeyasingham D ve Rajasooriya S (2002). *Invisible Families : The Strengths and Needs of Black Families in which Young People have Caring Responsibilities*, Bristol: Policy Press.

- Kaya, S A ve Memiş E (2019). Türkiye'de Çocuk Emeği: İşgücü Anketlerinden ve Zaman Kullanım Anketlerinden Gözlemler. *Çalışma ve Toplum*, 4(63), 2539-2564.
- Keith L ve Morris J (1995). Easy Targets: A Disability Rights Perspective on the "Children as Carers" Debate, *Critical Social Policy*, 15(44–45), 36–57.
- Kittay EF (1999). *Love's Labour: Essays on Women, Equality and Dependency*. New York: Routledge.
- Leu A ve Becker S (2017). A Cross-National and Comparative Classification of In-country Awareness and Policy Responses to Young Carers, *Journal of Youth Studies*, 20(6), 750–762.
- Lykke N (2010). *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York: Routledge.
- Mezzadri A (2019). On the Value of Social Reproduction: Informal Labour, the Majority World and the Need for Inclusive Theories and Politics, *Radical Philosophy*, 2(4), 33-41.
- McCall, L (2005). The Complexity of Intersectionality, *Signs*, 30(3), 1771–1800.
- Memiş E ve Kongar E (2020). Potential Impact of Daycare Closures on Parental Childcare Caregiving in Turkey. The Levy Economics Institute Working Paper 978. http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_978.pdf.
- Miller P (2005). Useful and Priceless Children in Contemporary Welfare States, *Social Politics*, 12(1), 3-41.
- Morrow V (2008). Responsible Children and Children's Responsibilities? Sibling Caretaking and Babysitting by Schoolage Children. İçinde: J Bridgeman, H Keating ve L Craig (der), *Responsibility, Law and the Family*, Hampshire: Ashgate Publishing Company, 105–124.
- Nap HH, Hoefman R ve De Jong N. (2020) The Awareness, Visibility and Support for Young Carers across Europe: A Delphi Study, *BMC Health Serv Res*, 20, 921.
- Newman T (2002). Young Carers and Disabled Parents: Time for a Change of Direction? *Disability and Society*, 17(6), 613–625.
- O'Dell L, Crafter S, de Abreu G ve Cline T (2010). Constructing 'Normal Childhoods': Young People Talk About Young Carers, *Disability & Society*, 25(6), 643-655.
- Olsen R (1996). Young Carers: Challenging the Facts and Politics of Research into Children and Caring, *Disability and Society*, 11, 41–54.
- Orellana MF (2001). The Work Kids Do: Mexican and Central American Immigrant Children's Contribution to Households and Schools in California, *Harvard Educational Review*, 71, 366–389.

Payne R (2012). 'Extraordinary Survivors' or 'Ordinary Lives'? Embracing 'Everyday Agency' in Social Interventions with Child-headed Households in Zambia, *Geographies*, 10, 399–411.

Pateman C (1988). *The Sexual Contract*, Cambridge: Polity Press.

Prout A ve James A (2005). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems İçinde: J Allison ve A Prout (der), *Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, London: Falmer Press, 1–32.

Qvortrup J (2011) Childhood as Structural Form. İçinde: J Qvortrup, W Corsaro ve M. S. Honig (der), *Palgrave Handbook of Childhood Studies*, London: Palgrave Macmillan, 21–33.

Rai S, Hoskyns C ve Thomas D (2014). Depletion, *International Feminist Journal of Politics*, 16(1), 86-105.

Ridge T (2006). Helping out at Home: Children's Contribution to Sustaining Work and Care in Lone-Mother families, İçinde: C Glendinning ve PA Kemp (der), *Cash and Care: Policy Challenges in the Welfare State*, Bristol: The Policy Press, 203–216.

Roche J ve Tucker S (2003). Extending the Social exclusion Debate: An exploration of the Family Lives of Young Carers and Young People with me. *Childhood*, 10(4), 439–456.

Stamatopoulos V (2018). The young Carer Penalty: Exploring the Costs of Caregiving Among a Sample of Canadian Youth, *Child & Youth Services*, 39 (2-3), 180-205.

Susanli Z B, Inanc-Tuncer, O ve Kologlugil S (2016). Child Domestic Labour and Mothers' Employment in Turkey. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 29 (1), 967-979.

TNSA (2013) Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi: Ankara. https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/2013%20tnsa/TDHS_2013_main.report_compressed.pdf Son erişim tarihi, 8 Şubat 2023.

Tronto J (1993). *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2016). Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015, Ankara: TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulton/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627> Son erişim tarihi, 8 Şubat 2023.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020). Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019, Ankara: TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulton/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807> Son erişim tarihi, 8 Şubat 2023.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022). Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021, Ankara: TÜİK. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_aile_yapisi_

ara%C5%9Firmasi_2021.pdf Son erişim tarihi, 8 Şubat 2023.

- Uyan-Semerci, P, Muderrisoglu, S, Karatay, A, Akkan, B, Kılıç, Z, Oy, B ve Uran, S (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun İyi Olma Halini Anlamak İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Walby S, Armstrong J ve Strid S (2012). Intersectionality: Multiple Inequalities in Social Theory, *Sociology*, 46(2), 224–240.
- Warren J (2007). Young Carers: Conventional or Exaggerated Levels of Involvement in Domestic and Caring Tasks?, *Children and Society*, 21, 136–146.
- Winker G ve Degele N (2011). Intersectionality as Multi-level Analysis: Dealing with Social Inequality, *European Journal of Women's Studies*, 18, 51–66.
- Wyness M (2006). *Childhood and Society: An Introduction to the Sociology of Childhood*, NY, Palgrave Macmillan.
- Yuval-Davis N (2006). Intersectionality and Feminist Politics, *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 193–209.
- Yuval-Davis N (2010). Theorizing Identity: Beyond the Us and Them Dichotomy. *Patterns of Prejudice*, 44(3), 261–280.